

LEGIUNEA VOLUNTARILOR ROMÂNI DIN ITALIA, DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Lector univ. dr. Dorel BUȘE*

La fel ca și Războiul de Independență din 1877-1878, nici războiul pentru unitate națională nu a fost un război doar al românilor din granițele de atunci ale statului, ci un război al tuturor românilor din provinciile aflate sub stăpânirea imperiilor vecine și de pretutindeni. Intrarea armatei române în război pentru eliberarea pământului strămoșesc ocupat de Austro-Ungaria a declanșat un puternic entuziasm și în rândurile românilor foști soldați în armata dublei monarhii, aflați în prizonierat în Italia.

În Memoriul trimis în iulie – august 1916 guvernelor italian și francez, prizonierii români din Italia, considerând imperativă destrămarea dublei monarhii, scriau: „Lupta pentru libertate a poporului român din Austro-Ungaria e un fapt, o realitate. Această luptă e rezultatul vieții însăși, al conștiinței și demnității umane. Ea nu poate fi făcută să dispară prin tratate, concesiuni ori alte forme abstracte, ci numai prin realizarea fără rezerve a libertății naționale. Legiunile formate de supușii Austro-Ungariei contra fostei lor patrii sunt dovada cea mai vie că statul austro-ungar nu e numai un anacronism istoric, ci o nedreptate omenească, o insultă socială. În ultima ofensivă italiană, când toate regimentele românești au fost concentrate pe frontul italian, s-au făcut aproape 10.000 de prizonieri. Noi credem că și condițiile de înrolare a prizonierilor români pentru legiune sunt foarte potrivite“¹. Asemenea memorii sau inițiative ale prizonierilor români din Italia pentru constituirea unor batalioane de voluntari au continuat pe tot parcursul anului 1917 și în prima jumătate a anului următor. La 24 iulie/6 august 1917 repre-

* Universitatea Națională de Apărare „Carol I“.

¹ Ștefan Pâslaru, *Voluntarii și emigrația română susțin marile idealuri naționale*, în „Revista de Istorie Militară“, 1990, nr. 6, p. 10-11.

zentanții Legației române din Roma au intervenit personal pe lângă guvernul italian pentru a obține permisiunea de a înființa un birou destinat „a întreține și a dezvolta sentimentul național la acești prizonieri”².

Un rol important în organizarea prizonierilor de origine română din Italia l-au avut Simion Mândrescu, profesor transilvănean de limba și literatura germană de la Universitatea din București și George G. Mironescu și el profesor la Universitatea din București, care au devenit principalii exponenți ai intereselor românești. Profesorul Simion Mândrescu, care a activat în Franța și Italia, a tipărit un articol dedicat drepturilor românești în numărul din decembrie 1917 al revistei londoneze „America Latină”, în care, după ce a trecut în revistă luptele purtate de români pentru apărarea independenței și suveranității naționale arătând sacrificiile enorme de ordin material și uman pe care le-au făcut în anii 1916-1917 a evidențiat atașamentul României față de cauza aliaților³.

La 2 ianuarie 1918 s-a constituit la Odessa, în locuința poetului Octavian Goga, „Comitetul Național al Românilor Subjugăți din Monarhia Austro-Ungară” alegându-l ca președinte pe doctorul G. Baiulescu (din Brașov) alături de alți șapte membri: I. Mențianu, dr. I. Nistor, O. Goga, S. Bocu și M. Popovici. Acesta din urmă a fost trimis în Italia în scopul organizării unui corp de voluntari din rândurile prizonierilor aflați aici⁴.

La 19 februarie/3 martie 1918, primul ministru al Italiei, Vittorio Emanuele Orlando, a primit de la ministrul de externe, Sidney Sonnino, propunerea Comitetului Transilvănean pentru formarea de trupe „din rândurile prizonierilor de război austro-ungari, de naționalitate română, care se găsesc în Italia”. Informația provenea din Franța, de la ambasadorul Italiei la Paris, contele Bonin, care arăta că premierul francez Clemenceau a „recomandat”

² Dumitru Preda, *România și Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție 1916–1917*, Ed. Institutul European, Iași, 1998, p. 203.

³ Constantin Stan, *Activitatea românilor aflați peste hotare, în vol. 1918. Sfârșit și început de epocă*, Ed. Lekton; Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare; Zalău, 1998, p. 94.

⁴ *Ibidem*, p. 110-111.

acceptarea cererii românilor⁵. Răspunsul lui Orlando nu a satisfăcut întocmai dorințele arzătoare ale românilor, deoarece el arăta că: „Italia este dispusă să susțină, prin toate mijloacele posibile, prizonierii de război austro-ungari de naționalitate română, separându-i complet de prizonierii de naționalitate germană sau maghiară și alăturându-i, cum a și făcut, celor cehoslovaci și polonezi, în corpuri de armată speciale, cu drapel propriu. Nu va putea însă accepta folosirea lor ca luptători pe front, cum nu a acceptat acest lucru pentru italienii care sunt supuși ai altui stat sau pentru alte naționalități”⁶.

De aceea, profesorul Simion Mândrescu și fostul ministru al României în Italia din perioada 1913-1917, prințul Dimitrie Ghika, au intervenit și pe lângă subsecretarul de stat cu probleme de propagandă și tipărituri din Ministerul de Interne al Italiei, R. Gallenga, pentru a obține sprijinul în vederea „constituirii, cât mai repede posibil, a Legiunii Române”⁷. De asemenea, după ce a vizitat tabăra de la Cittaducale, la 8 martie 1917, profesorul Simion Mândrescu s-a adresat lui Orlando, arătând că prizonierii români cer favoarea de a lupta alături de glorioasa armată italiană contra inamicului comun. Ofițerii de la Cittaducale l-au informat, la rândul lor, pe ministrul României la Roma, Alexandru Lahovary, exprimându-și dorința „de a-și face datoria de români față de neam”⁸.

După încheierea armistițiului României cu Puterile Centrale și începerea discuțiilor cu privire la încheierea unei păci separate, acțiunile românilor aflați în Italia au crescut în intensitate. Cum acțiunile cehoslovacilor, iugoslavilor și polonezilor erau conduse de consiliile lor naționale, recunoscute de aliați, care jucau rolul unor

⁵ *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. I, *Documente externe. 1879-1916*, vol. II, *Documente externe. 1916-1918*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 1084, telegrama nr. 3467, din 3 martie 1918, semnată Orlando către Sonnino.

⁶ V. Fl. Dobrinescu, Ion Pătroi, Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1914 – 1947)*, Ed. Intact, Craiova, 1999, p. 45-46.

⁷ *1918 la români...*, p. 1124, scrisoarea nr. 1884, din 12 iunie 1918, semnată R. Gallenga către Orlando.

⁸ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918 – 1920). Triumful principiului naționalităților*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 246.

guverne provizorii ale națiunilor respective, iar românii nu aveau asemenea organisme (Consiliul Național Român a fost alcătuit mai târziu la Paris, la 3 octombrie 1918) s-a impus organizarea acțiunilor acestora în strânsă legătură cu celelalte naționalități care luptau pentru eliberarea de sub asuprirea austro-ungară⁹.

Încă din vara anului 1917, naționalitățile asuprite de Austro-Ungaria au făcut proiecte de organizare a unui congres, mai întâi la Stockholm, apoi la Lausanne, dar pentru moment nu au avut succes. Pentru sensibilizarea guvernelor statelor Aliate și Asociate și a opiniei publice mondiale, liderii emigrațiilor cehoslovace, sârbe, române și poloneze au desfășurat numeroase acțiuni de prezentare a legitimei lor aspirații naționale. La întrunirea din februarie 1918 de la Paris, la care au luat parte liderii cehoslovaci (reprezentați de Eduard Beneș), polonezi (reprezentați de Dmowski), români (reprezentați de Jean Th. Florescu), francezi (reprezentați de Fr. Bouillon și Fournell) și italieni (reprezentați de deputații Galenga și Amendda), s-a hotărât ca loc final de desfășurare a lucrărilor congresului orașul Roma, iar ca perioadă începutul lunii aprilie. Capitala Italiei a fost aleasă pentru a-l determina pe ministrul de externe italian, baronul Sidney Sonnino, să își schimbe atitudinea de rezistență la ideea destrămării totale a Austro-Ungariei¹⁰. Hotărârea reprezentanților națiunilor asuprite de dubla monarhie pentru a-l convinge pe șeful diplomației italiene să accepte constituirea acestora în state naționale era atât de mare, încât, la plecarea din Paris, reprezentantul cehoslovacilor, Eduard Beneș, i-a replicat lui G.G. Mironescu: „Va trebui să spargem geamurile la Consulat“ (Ministerul de Externe Italian)¹¹.

La comitetul de organizare al congresului au sosit numeroase mesaje de adeziune din partea unor oameni politici ai vremii, al unor asociații cu caracter politic și patriotic aparținând italienilor, sârbilor, cehilor, mesaje de simpatie și solidaritate ale prizonierilor de război cehi, polonezi, români și sârbi din armata austro-ungară aflați

⁹ G.G. Mironescu, *Din pribegie. Prizonierii Români din Italia în aprilie 1918*, în „Convorbiri literare“, an LX, 1927, mai-august, p. 4-5.

¹⁰ Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 114-115.

¹¹ G.G. Mironescu, *op. cit.*, p. 65.

în diferite lagăre din Italia. Un astfel de mesaj, trimis la 6 aprilie 1918 de ofițerii români din armata austro-ungară aflați în prizonierat în lagărul de la Cassino din Italia, scria: „Frați români ! În izolarea captivității noastre, un curent electric vine să pătrundă în inimile noastre: noua bucurie plină de promisiuni a congresului reprezentanților naționalităților oprite din Austro-Ungaria [...]. Din ziua în care România a intrat în acest război, noi, românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina – ofițeri din armata austro-ungară, toți cu diferite privilejii, am făcut nenumărate cereri pentru a putea fi primiți în armata română ori în armatele aliaților României. Azi, când sărmana Românie, trădată și umilită, zace sub ghearele bestiei feroce, ținta noastră este să ne oferim sângele și brațele noastre pe altarul patriei. Voi, care îndemnați de sentimente nobile vă întruniți la Roma eternă, mama rasei noastre latine, arătați lumii că noi suntem fii devotați ai României și demni urmași ai lui Traian. Iar noi, credincioși fii și frați, batem plângând la porțile închisorilor noastre de prizonieri și zicem: Deschideți! Locul nostru este să ne urmăm apostolii! Destinul nostru, datoria și voința noastră sunt ale voastre! Trăiască România Mare !“¹²

Lucrările Congresului naționalităților asuprite din Austro-Ungaria s-au deschis la data de 8 aprilie 1918, la Roma, pe Capitoliu, sub conducerea senatorului italian Francesco Ruffini. La ședință au luat parte toate naționalitățile din Austro-Ungaria reprezentate prin comitetele lor naționale de acțiune: cehoslovacii, avându-l ca lider pe E. Beneș, iugoslavii pe Trumbitch, polonezii pe Dmowski, italienii pe A. Torre, dar și o numeroasă delegație parlamentară italiană și reprezentanți ai Franței, Angliei și Statelor Unite. Biroul ales la ședința inaugurală a fost format din senatorul Ruffini ca președinte, A. Torre (Italia), Franklin Bouillon (Franța), W. Steed (Anglia), Nelson Gay (S.U.A.), E. Beneș (Cehoslovacia), Dumitru Drăghicescu (România), ca vicepreședinți și Amendola ca secretar general. Cum Consiliul Național Românesc nu era încă constituit, delegația română a

¹² M. Timbus, A. Caciora, *Izvoare străine despre Congresul de la Roma al naționalităților oprite din Imperiul Austro-Ungar (1918 IV)*, în „Ziridava“, an X, nr. festiv, Muzeul Județean Arad, 1978, p. 398-399.

fost compusă din senatorul G. G. Mironescu, Simion Mândrescu, președintele viitoarei Asociații a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, dr. N. Lupu, deputat, D. Drăghicescu, senator și Benedetto de Luca, profesor și publicist¹³.

Identificând în instrumentul de dominație reprezentat de Imperiul Austro-Ungar principalul obstacol în calea împlinirii programului lor național, Congresul și-a propus transferarea de la Paris și Londra, la Roma a centrului de comandă a mișcărilor naționale, susținerea prin propagandă destabilizatoare în armata austro-ungară a efortului militar aliat și determinarea guvernelor Antantei să accepte destrămarea totală a dublei monarhii¹⁴. În plus, Congresul și-a propus să liniștească oamenii politici ai vremii, care se temeau de „ineditul unor creații politice“, arătând că cele patru naționalități din Austria aveau maturitate politică și posedau organe de conducere și „recunoșteau necesitatea unei politici comune“¹⁵. În ceea ce privește legăturile dintre aceste naționalități trebuie menționat că poziția românilor era mai apropiată de cea a italienilor, deoarece, așa cum se arăta într-o sinteză alcătuită la Quai d'Orsay, situația era diferită pentru românii transilvăneni și pentru italieni pentru că „statutul lor a fost deja reglementat de Antanta în tratatele semnate cu statele suverane. Deci, în ceea ce privește Antanta nu mai are nimic de adăugat“. Documentul mai preciza că, dacă iugoslavii, cehoslovacii și polonezii au fost reprezentați la Congresul de la Roma de către Comitetele Naționale constituite în străinătate, „românii și italienii din Austria au fost reprezentați în special de români și italieni din cele două regate“, ceea ce apropia poziția celor două țări latine¹⁶.

Congresul și-a desfășurat lucrările pe comisii în zilele de 9 și 10 aprilie. Discuțiile se refereau la „acțiunea ce trebuie declanșată în țările aliate și inamice în scopul de a realiza aspirațiile naționale și de a menține vie uniunea consacrată atât de solemn la acest congres“¹⁷. În

¹³ Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 116-117.

¹⁴ Ștefan Delureanu, *Voluntarii români în Italia și idealul reîntregirii naționale*, în „Tomis“, an XXIII, 1988, nr. 8 (222), p. 13.

¹⁵ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 213.

¹⁶ *Ibidem*, p. 213-214.

¹⁷ Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 117-118.

ședința plenară din după-amiaza zilei de 10 aprilie, au luat cuvântul reprezentanții diferitelor națiuni participante la congres. Pentru delegația română, dr. N. Lupu, în limba italiană și senatorul G.G. Mironescu, în limba franceză, și-au declarat solidaritatea cu celelalte naționalități supuse afirmând: „Animați de cele mai nobile sentimente de dreptate și umanitate ne-am reunit în orașul nemuritor, pe această colină antică a Capitoliului, pentru a pecetlui unirea naționalităților oprimate de către Austro-Ungaria și decizia lor fermă de a lupta împreună până la capăt pentru eliberare”¹⁸.

Președintele Congresului, senatorul italian Ruffini, în cuvântul de închidere a lucrărilor, a afirmat că „Italia, alături de celelalte națiuni aliante, trebuie să asculte apelul națiunilor asuprite de habsburgi”, să le apere și să le sprijine. De asemenea, Congresul a adoptat o rezoluție finală în care se arăta că reprezentanții naționalităților supuse total sau parțial dominației austro-ungare: italiană, română, polonă, cehoslovacă, iugoslavă, erau de acord pentru a afirma principiile acțiunii lor comune după cum urmează: 1. fiecare din aceste popoare proclama dreptul său de a constitui propria sa naționalitate și unitate de stat sau de a le completa și de a se ridica la deplina lor independență politică și economică; 2. fiecare din aceste popoare vedea în monarhia austro-ungară instrumentul de dominație germană și recunoștea în ea obstacolul fundamental la realizarea aspirațiilor și drepturilor sale; 3. adunarea mai recunoștea încă necesitatea luptei comune contra agresorilor comuni, deoarece fiecare popor avea în vedere libertatea sa totală și completa sa unitate națională în libera sa unitate de stat¹⁹.

În ziua următoare, la 11 aprilie 1918, însuși primul ministru italian, V.E. Orlando, a primit delegațiile națiunilor participante la congres, ocazie cu care a precizat că „Italia consideră cauza lor ca pe a ei însăși”²⁰. Dar, așa cum consemna reprezentantul României la congres, G.G. Mironescu, „dintre toate popoarele cari trebuiau liberate de jugul austro-ungar, românii – în urma armistițiului încheiat

¹⁸ M. Timbus, A. Caciora, *op. cit.*, p. 399.

¹⁹ Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 120.

²⁰ *Ibidem*, p. 120.

de țara noastră – nu mai participau la războiu, cu unități naționale ale lor. Deși păstram intima speranță că România va relua armele, nu puteam lăsa să lipsească stindardul nostru de pe fronturile aliate, ci trebuia să menținem situația noastră de combatanți alături de aliați. De aici nevoia creării unor legiuni românești pe frontul occidental. Aceste legiuni nu se puteau alcătui decât din prizonieri români, ardeleni, bănățeni și bucovineni ce se aflau în țările aliate. În Anglia și în Franța erau foarte puțini. În Italia erau mulți. De aceea, îndată ce lucrările congresului de la Roma s-au terminat (11 aprilie 1918), atenția noastră a fost îndreptată spre prizonierii români din Italia²¹.

Numărul acestor prizonieri era, în aprilie 1918, de 108 ofițeri, printre ei „erau cuprinși și câțiva plutonieri“ și 26 aspiranți (gradați) repartizați în 23 lagăre de concentrare și 17 380 soldați repartizați în 50 lagăre de concentrare, la care se adăugau alți 124 soldați în Albania, deci în total 17 504 soldați²². Dintre lagărele de concentrare cele mai importante erau cele de la Cittaducale, Cavarzere și Avezzano, unde, de altfel, s-a și început organizarea unităților românești. Organizarea legiunii militare române era recomandată atât datorită numărului mare de prizonieri români, cât și a spiritului antipacifist de care erau dominați. Înțelegând acest imperativ, în telegrama trimisă, la 27 aprilie 1918, președintele Consiliului de Miniștri al Italiei, V.E. Orlando, îi adresa comandantului suprem al armatei italiene, generalul Armando Diaz, „o rugămintă specială în ceea ce privește organizarea promptă a acelor forțe pe care le putem recruta dintre prizonierii austrieci aparținând naționalităților oprite“²³.

În calitate de oaspete de onoare și de coordonator al prizonierilor de naționalitate română din armata austro-ungară, profesorul G.G. Mironescu arăta că ei declarau că „nu au altă dorință decât a merge din nou pe front ca să lupte în rândurile aliaților pentru triumful libertății în lume și pentru întregirea neamului“²⁴. La rândul său, Simion Mândrescu îi arăta primului ministru al Italiei, V.E.

²¹ G.G., Mironescu, *op. cit.*, p. 66.

²² *Ibidem*, p. 67.

²³ *1918 la români...*, p. 1107, telegrama nr. 987, din 27 aprilie 1918, semnată Orlando către Armando Diaz.

²⁴ Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 113.

Orlando, la 8 mai 1918, că prizonierii români „sunt hotărâți să lupte alături de armata italiană pe câmpul de luptă pentru înlăturarea teribilului jug austro-ungar”²⁵. În răspunsul dat, trei zile mai târziu, lui Simion Mândrescu, V.E. Orlando declara că „nobilele aspirații către independența națională” ale românilor „au trezit cel mai profund ecou în sufletul” său de italian²⁶.

Pentru a arăta cât de mult prețuiește România sprijinul primit din partea Italiei, la 24 mai 1918, cu ocazia aniversării intrării acesteia în război, o delegație de români, condusă de profesorul Simion Mândrescu, a așezat steagul românesc la monumentul lui Victor Emanuel și tot în aceeași zi a fost constituit un Comitet italian „Pro-Romania”. Acest comitet i-a îndemnat pe cetățeni să participe la manifestația organizată la 30 mai, în marea sală de la Augusteum. Guvernul italian, care a participat la manifestație în mod demonstrativ, și-a exprimat prin primul ministru, V.E. Orlando, „admirația pentru bravura armatei române, ca și credința că România va uni curând, sub aceeași conducere, pe toți fiii săi”²⁷.

În scurt timp, la 18 iunie 1918, s-a constituit la Cittaduale, Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, cu sediul la Roma, cu scopul „de a uni într-un mănunchi pe toți românii subjugăți de Austro-Ungaria care se găsesc în țările aliate, astfel încât să fie organizați în legiuni și de a face propaganda necesară pentru realizarea unității noastre naționale”²⁸. În scrisoarea prin care aducea la cunoștința guvernului italian despre constituirea sa, Comitetul de acțiune al românilor încheia prin cuvintele: „Permiteți-ne să considerăm Italia patria noastră până ce victoria Înțelegerii va recuceri pământurile noastre și le vor elibera toți fiii, reconstituind în Carpați și la gurile Dunării Dacia Traiană, România tuturor românilor”²⁹. Comitetul l-a ales ca președinte pe profesorul

²⁵ *Ibidem*, p. 113.

²⁶ *1918 la români...*, p. 1108-1109, telegrama din 11 mai 1918, semnată Orlando către Simion Mândrescu.

²⁷ Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Ed. Politică, București, 1980, p. 158-159.

²⁸ Ștefan Pâslaru, *op. cit.*, p. 11.

²⁹ Arhiva Bibliotecii Naționale, fondul *Saint-Georges*, pachetul V, dosar 1, f. 17.

Simion Mândrescu, care le-a adresat atât primului ministru italian, V.E. Orlando, cât și ministrului de externe, Sonnino, rugăminte „de a prezenta Parlamentului un proiect de lege conform căruia toți legionarii români vor fi declarați cetățeni italieni”³⁰.

Aflând despre înființarea Comitetului de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, președintele Consiliului de Miniștri al Italiei, Orlando, își exprima „via simpatie cu care Guvernul italian privește activitatea pe care acest onorabil comitet își propune să o desfășoare în favoarea propriilor conaționali, supuși austro-ungari”³¹. Pe de altă parte, V. E. Orlando, aflând că profesorul Mândrescu avea un frate soldat printre prizonierii români din lagărele italiene, îl înștiința pe președintele Comisiei de Prizonieri de război, Paolo Spingardi, că „deși el [Simion Mândrescu, n.a.] din delicatețe nu mi-a cerut acest lucru, consider că ar fi un act de simpatie amabilitate să punem acest soldat la dispoziția Comisiei de Ofițeri constituită la Roma”³². În aceeași lună, ambasada S.U.A. de la Roma a adresat o scrisoare Comitetului de acțiune, declarând că „guvernul S.U.A. observă cu simpatie și interes progresul iredentei române în admirabila sa cooperare cu Italia și cu alți cobeligeranți împotriva dușmanului comun”³³.

La 5 iulie 1918, primul ministru italian, V. E. Orlando, i-a răspuns profesorului Simion Mândrescu că aproba constituirea legiunii române, declarându-se încântat că dorința acestora „este grabnică și arzătoare”³⁴, iar la 18 iulie, ministrul apărării, Bissolati, dădea dispoziții ca toți ofițerii prizonieri români din Cittaducale, care au făcut cereri de a fi înrolați, să fie declarați liberi și „să fie îmbrăcați în uniformă italiană cu insignele legiunii române – tricolorul român orizontal”. Ei erau încorporați în armata italiană și utilizați în

³⁰ *Ibidem*, scrisorile din mai și iunie 1918, semnate Simion Mândrescu către Orlando, respectiv Sonnino.

³¹ *1918 la români...*, p. 1149, scrisoarea din iulie 1918, semnată Orlando către S. Mândrescu.

³² Arhiva Bibliotecii Naționale, fondul *Saint-Georges*, pachetul V, dosarul 1, f. 63, telegrama nr. 12812 din 25 iunie 1918, semnată Orlando către Paolo Spingardi.

³³ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 247.

³⁴ Arhiva Bibliotecii Naționale, fondul *Saint-Georges*, pachetul V, dosarul 1, f. 65, scrisoarea din 5 iulie 1918, semnată Orlando către Mândrescu.

subordinea serviciilor de informații³⁵. Mai mult chiar, la observația făcută de ministrul de război italian, Bissolati, că guvernul Italiei nu ar trebui să interzică românilor din fostul regat „să protesteze, lup-tând alături de noi [italienii, n.a.], împotriva strangulării patriei lor și aceasta din cauza neutralității formale”³⁶, ministrul afacerilor externe, Sidney Sonnino, îi răspundea, la 4 august 1914: „Nu mă opun să se primească voluntari români în legiunea de iredenți”³⁷.

Ca semn de simpatie și apreciere a Comitetului de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, la 9 august 1918 primul ministru italian, V.E. Orlando, a primit în audiență o delegație a acestuia, declarând că „Italia a privit și privește întotdeauna cu simpatie aspirațiile juste ale surorii sale mai mici, România. Pe noi nimic nu ne desparte și totul ne unește”³⁸.

La Roma, Torino, Neapole și în alte orașe italiene s-au înființat noi comitete „Pro Romeni”. Ele au organizat manifestări în favoarea românilor, cum a fost cea din fața Columnei lui Traian, din 25 august 1918, la care au participat și delegați din 20 de orașe și 60 de asociații patriotice. Cu această ocazie au rostit discursuri primarul Romei, președintele comitetului Pro Rumeni din Capitală, Prosper Colonna, secretarul de stat, Francesco Ruffini, reprezentanta femeilor de origine română, Maria Ruggieri, profesorul Simion Mândrescu și alții, cu toții subliniind lupta comună a celor două popoare pentru unitatea lor națională, iar Ministerul de Război al Italiei a adresat o scrisoare de solidaritate³⁹. De asemenea, pe adresa Comitetului de acțiune al românilor s-au primit peste 600 de telegrame de simpatie de la diverse societăți și comitete din Italia, datorate și faptului că tot la 25 august și tot în fața Columnei lui Traian s-au pus bazele legiunii române. O astfel de scrisoare de adeziune, trimisă de „Consiliul Directiv al Fasciei de rezistență internă”, la

³⁵ *Ibidem*, f. 62, telegrama nr. 19832 din 30 iunie 1918, semnată Giuppani către Mândrescu.

³⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondul *Microfime Italia*, rola 99, c. 497, scrisoarea din 13 august 1918, semnată Bissolati către Sonnino.

³⁷ *Ibidem*, c. 499, scrisoarea din 14 august 1918, semnată Sonnino către Bissolati.

³⁸ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 160.

³⁹ Gheorghe Nicolescu, Florin Dobrinescu, *Românii din Italia, în 1918. Sfârșit și început...*, p. 131.

28 august 1918, declara: „Dovada sinceră care a fost manifestarea de la 25 august 1918 va fi simbolul și o piatră de hotar a istoriei. Exilații români și italienii își vor aminti că la Columna lui Traian s-a format și de aici a plecat Legiunea Română, noua Legiune Română, nu pentru cucerirea de regiuni sau supunerea popoarelor, ci pentru eliberarea fraților”⁴⁰.

După ce ministrul de război, Zupelli, a aprobat constituirea unei legiuni românești care „să lupte alături de trupele italiene pe teatrul nostru de război”⁴¹, la 15 octombrie 1918, guvernul italian a emis decretul oficial de înființare, numindu-l în funcția de comandant al Legiunii pe generalul de brigadă cavaler Luciano Ferigo, fostul atașat militar al Italiei în România în timpul războiului. Militarilor înrolați în Legiunea Română li se acorda autoritatea stabilită pentru gradul corespunzător în armata regală italiană⁴². Prin acest decret se organizau trei regimente complete, deși pe frontul italian de la Piave intraseră mai de mult în luptă, alături de armata italiană, un batalion și trei companii române, așa cum se arăta și în manifestul comitetului de acțiune român, din luna octombrie, în care se preciza că: „de trei luni fâlfâie în zona de război steagul legiunii române iredente din Italia”⁴³. Aceste subunități de voluntari români s-au format până în iunie 1918, sub directa subordonare a comandamentului suprem italian, însumând un număr total de 830 de militari și 13 ofițeri, cunoscuți sub denumirea de „Alpini”⁴⁴. La 28 iulie, la Ponto di Brenta, lângă Padova, cea dintâi companie de alpini români a sărbătorit primirea drapelului, în sunetul fanfarei italiene, care, în mod simbolic, intona „Deșteaptă-te române”⁴⁵. Ulterior, începând cu 13 noiembrie 1918, alpini români au fost transportați la

⁴⁰ Arhiva Bibliotecii Naționale, fondul *Saint-Georges*, pachetul V, dosar 1, f. 6.

⁴¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondul *Microfime Italia*, rola 94, pachetul VII, c. 53-55, Ordinul nr. 22630 G-6, din 15 octombrie 1918, semnat B. Zupelli.

⁴² *Ibidem*, c. 53-55.

⁴³ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 161.

⁴⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondul *Microfime Italia*, rola 94, pachetul VI, c. 23.

⁴⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916 – 1919*, vol. I-II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 354.

Avezzano și de acolo au fost înrolați în Legiunea Română pe cale de formare⁴⁶.

Aflând despre înființarea Legiunii Române din Italia, Consiliul Național al Unității Române, creat la Paris, la 3 octombrie 1918, a trimis la Roma, la cererea comitetului de acțiune din Italia, doi delegați: pe preotul Vasile Lucaciu și pe I. Ursu, care au rămas la Roma în strânsă legătură atât cu comandantul legiunii, cât și cu Comitetul de acțiune român⁴⁷. La 22 noiembrie 1918, Consiliul Național al Unității Române i-a adresat o scrisoare semnată de Vasile Lucaciu, C. Angelescu, I. Ursu, C. Mille și N. Titulescu primului ministru italian, V.E. Orlando, în care, informându-l despre recunoașterea lui oficială din partea Franței (la 12 octombrie), Angliei (la 12 noiembrie) și Statelor Unite (la 6 noiembrie), solicita un gest asemănător făcut de guvernul italian: „Interesul pe care Guvernul și Majestatea Sa regele Italiei l-au manifestat în mod statornic față de România, ca și via simpatie cu care Excelența Voastră a încurajat întotdeauna eforturile românilor îndreptate spre realizarea unității lor naționale, ne dau speranța certă că veți binevoi să recunoașteți Consiliul Național al Unității Române și să-i facilitați în chip corespunzător, în Italia, misiunea căreia și-a dedicat activitatea“⁴⁸.

În urma acestei cereri, Italia a recunoscut Consiliul Național al Unității Române, la 9 decembrie 1918, arătând că ea „nu a uitat entuziasmul patriotic și sacrificiile nobile pe care le-a implicat intrarea României într-o luptă sângeroasă, care a ajuns acum la un final victorios, pentru eliberarea poporului român de sub jugul dușman și pentru triumful comun al libertății și dreptății în lume. Guvernul italian va da întregul său sprijin pentru dobândirea și garantarea tuturor drepturilor politice și teritoriale ale poporului și națiunii române, însuflețit de legăturile istorice care au unit întotdeauna cele două popoare și de comunitatea de interese ale concetățenilor fiecăruia dintre noi, care au fost supuși aceleiași dominații străine“. În

⁴⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondul *Microfime Italia*, rola 94, pachetul VI, c. 23.

⁴⁷ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 161.

⁴⁸ *1918 la români...*, p. 1230, scrisoarea din 22 noiembrie 1918, semnată Consiliul Național al Unității Române către Orlando.

consecință, guvernul italian se declara „bucuros să recunoască Consiliul Național al Unității Române și să stabilească relații cu acesta, asigurându-l de întreaga sa simpatie”⁴⁹.

Între timp, formarea Legiunii voluntarilor români din Italia se desfășura într-un ritm alert, astfel că la mijlocul lunii octombrie 1918 s-a constituit primul regiment al Legiunii, care a fost denumit în mod simbolic „Horea”. Activitatea pentru completarea Legiunii avea să continue și după încetarea ostilităților și în luna ianuarie a anului 1919 s-a format al doilea regiment român denumit „Cloșca”, având ca nucleu cei 830 de alpini care și-au păstrat uniforma, iar o lună mai târziu, în februarie 1919, s-a format și cel de-al treilea regiment denumit „Crișan”⁵⁰. Apreciind însemnătatea pe care a avut-o activitatea intensă dusă de românii din afara granițelor țării (de la aceea dată) pentru susținerea luptei naționale, guvernele Franței, Angliei și Statelor Unite au recunoscut cu respect și admirație unitățile formate din prizonierii români din Italia.

După formare, primul detașament al legiunii române a intrat în frontul de luptă, la 24 octombrie 1918. Între această dată și 3 noiembrie 1918, ziua încheierii armistițiului Antantei cu Imperiul Austro-Ungar, s-a desfășurat celebra bătălie de la Vittorio Veneto care a marcat încheierea operațiunilor pe frontul italian. Și pentru a demonstra că Legiunea voluntarilor români din Italia a avut nu numai un rol în sine rămas la nivel de simbol, ci și o contribuție efectivă în marele război, unități ale corpului de armată din care făceau parte și militari români au atins Vittorio Veneto la 29 octombrie 1918. Referindu-se la acest aspect, comandantul unei companii din legiunea română, locotenentul Emilian Piso, consemna în prima zi de după armistițiu, la 4 noiembrie, zi sărbătorită de atunci de Italia ca ziua victoriei: „Am luat parte ca combatanți în rândurile ardiților italieni în lupte. Am trecut prin clipe grele, dar și frumoase. Pierderile companiei sunt însemnate. Sunt morți și greu răniți! Ne-am câștigat stima și iubirea fraților italieni și cu jertfele ce le-am adus

⁴⁹ *Ibidem*, p. 1258, scrisoarea nr. 394, din 8 decembrie 1918, semnată J. Rennel Rodd către A.J. Balfour.

⁵⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondul *Microfime Italia*, rola 94, pachetul VI, c. 24.

pentru cauza noastră credem a fi dovedit tuturor dragostea noastră de neam⁵¹.

Sfârșitul rapid și neașteptat al războiului a împiedicat o participare mult mai importantă a Legiunii voluntarilor români, dar contribuția la victoriile armatelor italiene împotriva dușmanului comun de la Montello, Vittorio Veneto, Sisemolet, Piave, Cimone și Grappa au avut un puternic ecou în rândurile opiniei publice din peninsula „simbolizând continuitatea luptei pentru dezrobirea și unitatea națională a românilor. Aceasta a fost misiunea istorică a legiunii⁵². Eroismul militarilor din Legiunea română a fost apreciat și de generalul Casiglia, comandantul Armatei a 8-a, în care au fost încadrate detașamentele voluntarilor români, care, la 22 noiembrie 1918, i-a decorat pe militarii Companiei 1 Române cu „Crucea de Merit de război⁵³, consemnând în ordinul de zi: „Viteaz detașament de voluntari, pregătit cu neclintită credință în supremele probe, cu oțelită contopire de suflete, sosit în ceasul răzbunării, a dat mărețe dovezi de bravură, întrecându-se cu frații lor italieni, îndrăzneț mână de oameni, vie înfățișare a dragostei de patrie...⁵⁴.

În martie 1919, organizarea legiunii voluntarilor români a fost transformată în 4 batalioane de marș (19, 20, 21, 22), care au ființat în Italia până la 31 august 1919, când s-a produs dezintegrarea acestora⁵⁵. Grație renumelui câștigat în peninsula, la 7 august 1919, ministrul de război italian, Albricci, a ținut să adreseze un nou omagiu membrilor legiunii române prin cuvintele: „Mulțumesc ofițerilor români și italieni pe care i-am văzut, cu atâta satisfacție, atât de uniți în intenții și în realizarea faptelor pentru binele celor două mari popoare⁵⁶.

Istoria legiunii formate din voluntarii români s-a încheiat în decembrie 1919, odată cu plecarea ultimelor batalioane din Italia⁵⁷,

⁵¹ Ștefan Delureanu, *op. cit.*, p. 13.

⁵² V. Fl. Dobrinescu, Ion Pătroi, Gh. Nicolescu, *op. cit.*, p. 53.

⁵³ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondul *Microfime Italia*, rola 94, pachetul VI, c. 5.

⁵⁴ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului...*, p. 354-355.

⁵⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondul *Microfime Italia*, rola 94, pachetul VI, c. 25.

⁵⁶ *Ibidem*, c. 78.

⁵⁷ *Ibidem*, c. 45.

„pentru a se uni cu armatele Majestății Sale, regele Ferdinand al României“, spre a „duce fraților lor astăzi, în sfârșit liberi pentru totdeauna de jugul austriac și maghiar, sărutul matern al Romei latine, leagănul etern al dreptății și civilizației“⁵⁸. Ajunse în România la sfârșitul anului 1919, ultimele batalioane de voluntari români au fost trecute în revistă de regele Ferdinand I, „trezind entuziasmul tuturor autorităților și al cetățenilor pentru excelenta condiție fizică a soldaților, pentru echipamentul complet și pentru disciplina ireproșabilă“. Ca un semn de sinceră recunoștință, regele României, Ferdinand I, prin intermediul comandantului Legiunii române din Italia, generalul Luciano Ferigo, a transmis mulțumirile sale „din toată inima acelora care cu atâta dragoste au redat patriei române splendorii soldați și excelenții cetățeni“⁵⁹.

⁵⁸ Gheorghe Nicolescu, Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 132.

⁵⁹ *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. V, noiembrie 1919 – ianuarie 1920, p. 576, Telegrama nr. 1744, din 2 ianuarie 1920, semnată Luciano Ferigo către Antonio Isnaldi.